

2. Добко Т. Сучасний розвиток бібліографічної Сквородіани / Тетяна Добко // Бібліотечний вісник. – 2007. – №3. – С.9.

3. Попович М. В. Григорій Скворода: філософія свободи / М.В. Попович [монографія]. – К.: Майстерня Білецьких, 2007. – 256 с.

4. Скворода Г. Твори: у 2-х т. / Григорій Скворода; [2-е вид., виправ. / НАНУ. Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка]. – Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги; [передм. О. Мишанича]. – К.: Обереги, 2005. – 528 с.

5. Шевчук В. «Personae verbum» (Слово іпостасне): Розмисел / Валерій Шевчук. – К.: Твiм інтер, 2001. – 264 с.

6. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Скворода сучасними очима: розмисли / Валерій Шевчук. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 528 с.: іл. – (Українці у світовій цивілізації).

Мусієнко В.В.

(наук. кер. – ст. викл. Штепа О. О.)

*магістрантка природничого факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г.Короленка*

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ РІВНОСТІ ПРАВ ЖІНКИ Й ЧОЛОВІКА В СРСР У СФЕРІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН (1917-1936 РОКИ)

Шлях вирішення «гендерного питання» в СРСР був тривалим та складним, оскільки не можливим було видання єдиного акту, який би одночасно вирішив проблему жіночих прав у всіх сферах суспільного буття. Після приходу до влади, більшовики почали поступово формувати та розширювати систему законодавства, яка повинна була знищити залежне становище жінки та надати їй повний спектр прав громадянина держави. Як не дивно, але процеси змін було розпочато саме у шлюбно-сімейних відносинах. Це, на нашу думку, зумовлено насамперед тим, що, за переконаннями більшовицьких лідерів, найбільше жіноча нерівність проявлялася саме в середовищі сім'ї, яка за своїм типом мала буржуазний характер і вимагала як найшвидшого та докорінного реформування.

Уже 16 і 18 грудня 1917 року було видано відповідно Декрети «Про розлучення» [2] та «Про громадянський шлюб, дітей і про введення книг актів громадянського стану» [1], якими було започатковано впровадження законодавства нового типу.

Декрет «Про громадянський шлюб, дітей і про введення книг актів громадянського стану» проголосив шлюб вільним союзом двох рівноправних громадян, пов'язав виникнення взаємних прав та обов'язків подружжя лише з шлюбом зареєстрованим в органах ЗАГСу. Так звані

церковні шлюби позбавлялися будь-якого юридичного визнання і вважалися приватною справою подружжя. Пунктом 2 Декрету встановлювався і шлюбний вік (18 років – для чоловіків і 16 – для жінок) [1, с. 247]. Відповідно до вказаного акту при укладенні шлюбу подружжя мало право при виборі спільного прізвища прийняти або прізвище чоловіка, або прізвище дружини, або з'єднати два прізвища разом – на розсуд сторін [1, с. 248]. Другий документ – Декрет «Про розлучення» – проголосив свободу розірвання шлюбу, емансипувавши в цьому відношенні насамперед жінку. Декрет ліквідував дореволюційний процес розлучення і встановив процедуру розірвання шлюбу на підставі заяви про це членів подружжя або хоча б одного з них [2, с. 238].

Перші радянські декрети про шлюб закріплювали добровільність шлюбу і розлучення, світський, громадянський характер шлюбно-сімейних відносин, а також свободу шлюбу, який тепер міг укладатися без згоди батьків чи опікунів [7, с. 69].

Уже в 1918 році було здійснено першу кодифікацію у системі сімейного права. 22 жовтня 1918 року з'явився Кодекс законів про акти громадянського стану, шлюбне, сімейне та опікунське право. Усі положення Кодексу проникнуті ідеєю гарантування абсолютної рівності подружжя в сім'ї, їх повної самостійності [3].

Членам подружжям було надано право зберегти свої дошлюбні прізвища і після реєстрації шлюбу, якщо вони з якої б то не було причини не хотіли набувати спільне прізвище, або з'єднувати свої прізвища разом (ст. 100 – 101). Важливим положенням Кодексу 1918 року з точки зору встановлення рівності прав жінки і чоловіка була норма про громадянство подружжя, що дозволяла чоловікові та жінці, у разі їх приналежності до різних держав, зберегти своє громадянство. Ця норма встановлювалася статтею 103 глави акту [3].

Л. Завадська зазначає, що вираженням прагнення захистити інтереси заміжніх жінок і принципу їх повної незалежності від впливу своїх чоловіків, зокрема, в майновій сфері, є збереження режиму роздільності подружнього майна. «Шлюб не зумовлює спільності подружнього майна», – проголошувала ст. 105 Кодексу. Однак, досить скоро з'ясувалося, що ця норма є дискримінаційною по відношенню до жінок, які перебувають у шлюбі. Вона не тільки не захищає їхні інтереси, але навпаки, часто ставить їх у складні матеріальні умови. У першу чергу це стосується тих жінок, які були позбавлені власного заробітку, будучи домашніми господарками, і не мали свого власного майна. У той же час таке вирішення «майнового питання» відображало настрої того часу, коли вважалося, що всі радянські громадяни зобов'язані працювати і непрацююча жінка розцінювалася як «буржуазний пережиток» [5].

Ідея рівності подружжя в сімейних відносинах знаходить своє відображення і в питанні про надання утримання. На відміну від декрету

1917 року, Кодекс 1918 року визнає вже право малозабезпеченого чоловіка на одержання утримання. Збереження права жінки на одержання утримання від свого чоловіка було б несумісним не тільки з самою ідеєю рівності в загальній формі, але і з завданням забезпечення її самостійності та незалежності. Стаття 107 Кодексу 1918 року передбачає, що тільки «нуждений (тобто, той, що не має прожиткового мінімуму і непрацездатний) чоловік» має право на одержання утримання від другого з подружжя, якщо останній в змозі надавати таку «підтримку» [3].

Кодексом встановлені і рівні права матері та батька по відношенню до їхніх дітей. Кодекс передбачив, що «батьківські права здійснюються батьками спільно». Тим самим скасувалася дія норми, що існувала на протязі не одного століття, про одноосібну владу батька [3].

Кодекс 1918 року про шлюб діяв протягом восьми років. Реалізація визначених у ньому положень, як зазначає Н. Пушкарьова, відбувалася на тлі не тільки докорінних реформ, трансформацій різних сфер суспільного життя, а й загальної культурної деградації населення радянської Росії, відсталості побуту, загальної психологічної дезорієнтації. Старі адміністративні органи були ліквідовані, до нових у населення не було довіри [6].

1 січня 1927 року вступив у силу новий Сімейний кодекс, який, за визначенням Н. Пушкарьової, поклав початок етапу стабільності радянського сімейного права. Ця стабільність пояснювалася в першу чергу встановленням сталінського режиму з притаманною йому моральністю [7]. При обговоренні проекту нового Кодексу його противники побоювалися, що визнання фактичних шлюбів призведе до розбещеності. Але вони не враховували того, що Кодекс визнавав законним не будь-яке співмешкання, а лише те, при якому дійсно створювалася юридична сім'я. Визнання фактичних шлюбів було здійснено в інтересах жінок. До 1926 року жінки при розірванні фактичних шлюбів не мали жодних прав на матеріальне утримання. Новий же Кодекс і при розірванні таких шлюбних відносин зобов'язував чоловіків протягом року утримувати жінок, якщо в цьому була потреба у зв'язку з безробіттям, хворобою чи іншими причинами [4].

Відповідно до Кодексу, подружжя, що перебували у фактичних шлюбних відносинах, повністю зрівнювалися у правах з особами, що перебували у зареєстрованому шлюбі стосовно набутого у шлюбі майна і відносно сплати аліментів [4]. В подальшому судова практика урівняла їх і щодо питань успадкування, отримання пенсій, права на житло.

Указаний Кодекс містить два важливих положення, що стосуються забезпечення рівності жінок. Проаналізувавши його зміст Л. Завадська дійшла висновку, що, по-перше, Кодекс увів режим спільності подружнього майна. На момент його прийняття недоліки режиму роздільності майна подружжя були вже абсолютно очевидні. Для того, щоб забезпечити жінці формальну рівність у сім'ї, необхідно було визнати соціальну цінність її роботи по господарству, і це можна було здійснити лише шляхом визнання

за нею рівного права на сімейне майно, незалежно від того, чи мала вона який-небудь заробіток. По-друге, Кодекс визнав правомірність фактичних шлюбних відносин. Це означало, що фактичне співмешкання тягло за собою всі правові наслідки зареєстрованого шлюбу, якщо сторони жили спільно однією сім'єю, публічно демонстрували свої шлюбні відносини, надавали один одному матеріальну підтримку і т.д. [5].

Виходячи зі змісту викладеного можемо стверджувати, що саме шлюб та сім'я зазнали найбільших змін та перетворень у системі більшовицького права.

Завершальним етапом в процесі правового вирішення «жіночого питання» було прийняття Конституції СРСР 1936 року. Вона остаточно закріпила за жінками увесь комплекс прав, зрівнявши їх з чоловіками. Зокрема, у ст. 122 визначається, що «жінці в СРСР надаються рівні права з чоловіками в усіх галузях господарського, державного, культурного та суспільно-політичного життя».

Література:

1. Декрет о гражданском браке, о детях и о ведении книг актов состояния // Декреты советской власти. – Т.І. – М.: Госполитиздат, 1957. – С.247–249.
2. Декрет о расторжении брака // Декреты советской власти. – Т.І. – М.: Госполитиздат, 1957. – С.237–239.
3. Кодекс законов об актах гражданского состояния, брачном, семейном и опекунском праве от 22 октября 1918 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.innewfamily.ru/menu6/6jur Kodecs18.php>.
4. Кодекс законов о браке, семье и опеке (КЗоБСО) РСФСР 1926 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://books.tr200.net/v.php?id=1796219>.
5. Гендерная экспертиза российского законодательства / Отв. ред. Л. Завадская. – М.: Издательство БЕК, 2001. – 272 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.owl.ru/win/books/zavadskaya/index.htm>.
6. Пушкарева Н. Гендерная система советской России и судьбы россиянок / Н. Пушкарева // Независимый филологический журнал. – 2012. – №117. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/117/p5.html>.
7. Пушкарева Н. Российская система законов о браке в XX веке и традиционные установки / Н. Пушкарева, О. Кузьмина // Этнографическое обозрение. – 2003. – №4. – С.67–89.